

הקדמה

סוגיות אקלים וסביבה נחשבו עד לפני שנים אחדות כעניין למומחים בתחום. למרות קיומם של אמונות בינלאומיות והסכם פריז, נדמה היה שממשלות ברוב מדינות העולם, ובעיקר במדינות המתועשות והמזהמות יותר, לא קישרו בהכרח בין סוגיות אלו לבין ביטחון לאומי. ארבע שנות נשיאותו של דונלד טראמפ בארצות הברית, שבמהלכן גם הוביל לפרישתה מהסכם פריז, הסיגו את ההתקדמות שכבר נרשמה בתחום האקלים והסביבה ופגעו בשיתוף הפעולה הבינלאומי, אך יותר מכך, החלטת הנשיא טראמפ הובילה להדרה משמעותית עוד יותר של סוגיות אלו מהשיח בנושא ביטחון לאומי. משבר הקורונה שהיכה בעולם כולו הוביל לשינוי תודעתי חשוב כאשר מדינות, מנהיגים ומנהיגות הבינו את ההשפעה הרוחבית והמערכתית של משברים מסוג זה על עצם תפקודן של מדינות. התפרצות המגפה העלתה מחדש לסדר היום העולמי את הדיון בסוגיות אקלימיות וסביבתיות. המשבר הדגים לא רק את האופן שבו סוגיות בריאותיות יכולות לגרום למשבר עולמי עם השלכות חמורות, אלא גם כיצד לצעדים שאנחנו נוקטים יש השלכות נרחבות על המציאות כיום ועל העתיד של הדורות הבאים. בעקבות המשבר אף ראינו כיצד ההתקדמות המדעית וההירתמות של מדעניות ומדענים מרחבי העולם יכולים להביא לתוצאות מרשימות. המשבר גם המחיש באופן בולט כי דפוסי התנהגות שאנחנו מקבלים היום כמובנים מאליהם יכולים וצריכים להשתנות לאור נסיבות חדשות. במכון למחקרי ביטחון לאומי הופנמה התובנה בדבר הזיקה שבין סוגיות אקלימיות וסביבתיות לבין ביטחון לאומי, וצוות המכון נרתם לפיתוח התשתית המושגית ותשתית הידע, הקים תוכנית מחקר ייחודית לנושאי אקלים, סביבה וביטחון לאומי, גייס חוקרים מתחומי הידע ה"חדשים" ופיתח מתודולוגיה להערכות מצב מורחבות של הביטחון הלאומי.

ספר זה, היוצא לאור בעיצומו של משבר הקורונה, הוא ביטוי לבחירה של המכון למחקרי ביטחון לאומי, בשיתוף עם חוקרים נוספים מאוניברסיטת תל-אביב ומכון השל לקיימות, להדגיש את ההשפעה של סוגיות אקלימיות וסביבתיות ואת היבטיהן השונים והמגוונים על הביטחון הלאומי. במאמץ המשותף שהושקע בכתיבת הקובץ ביקשנו להתייחס לשורה של שאלות מפתח ברמה האזורית-מרחבית, המשפיעות על

ביטחונה הלאומי של ישראל, ובהן: מדוע המזרח התיכון הוא אזור פגיע במיוחד מבחינת שינויי אקלים? מדוע ראייה מצומצמת של המושג ביטחון לאומי, שאינה כוללת סוגיות סביבתיות, היא מסוכנת? מה אנחנו יכולים ללמוד ממשבר הקורונה על הדרכים הנחוצות להתמודדות עם משבר האקלים? האם משבר האקלים מציב בפני ישראל אתגר קיומי? מדוע הכרחי שמדינות האזור ישתפו פעולה על מנת להתמודד עם שינויי אקלים? כיצד יכולה הגברת השימוש באנרגיות מתחדשות לתרום לביטחון האנרגטי? כיצד שינוי במזון המונח בצלחת שלנו יכול להיות פתרון גם בהקשר של משבר האקלים?

הספר המובא לפניכם, המכיל 15 מאמרים מקוריים, עונה על שאלות אלו ואחרות. הקובץ מהווה תשתית מרחיבה ומחדשת בכל הנוגע לזיקות ולהשפעות של סוגיות אקלים, סביבה ומגפות על הביטחון הלאומי. זאת מתוך הבנת הצורך בעדכון מחקרי ומעשי של המושג ביטחון לאומי, שבהתייחסות אליו עד כה בישראל לא ניתן המשקל הראוי לממדי האקלים והסביבה על השלכותיהם. חשיבותו של הקובץ גם בהנגשת הידע הנרחב שנצבר בעולם בהקשר למשבר האקלים לציבור הישראלי, ובהדגשת הזיקות לביטחון הלאומי של ישראל.

הספר מורכב מארבעה שערים: השער הראשון עוסק בתחום של ניהול משברים ובלקחים שניתן להסיק ממשבר הקורונה על ההתמודדות עם משבר האקלים, שצפוי להיות ממושך ולכן מאתגר עוד יותר.

השער השני עוסק בישראל ומשבר האקלים, מתוך ראייה שאף כי ההתמודדות עם סוגיות האקלים מחייבת שיתוף פעולה אזורי ובינלאומי, יש להבין בצורה מעמיקה גם מהם האתגרים הספציפיים שיעמדו בפני ישראל ושכנותיה הקרובות.

השער השלישי עוסק בתחום האנרגיה, הן בהיבט של הצורך בביטחון אנרגטי והן בהיבט של הצורך בהשקעה רבה יותר בנושא אנרגיות מתחדשות.

השער הרביעי עוסק בדמוגרפיה ומשאבים ובעיות של עומס ומחסור. במסגרת זו נדונות הסוגיות של גידול אוכלוסין, מחסור במים, ביטחון תזונתי והצורך להציג תוכנית ביטחון לאומי אקולוגי בתחום הצומח.

את הכרך חותמים דבריו של העיתונאי הבכיר תומס פרידמן מהניו יורק טיימס, שנאמרו בהרצאתו בכנס השנתי ה-13 של המכון למחקרי ביטחון לאומי.

ברצוננו להביע הערכה עמוקה לכל החוקרות והחוקרים שנתמו לכתובת המאמרים ושיתפו את הידע הנרחב שלהם להעשרת הדיון בנושא. כמו כן ברצוננו להודות מקרב לב למירה ילין על העריכה הלשונית, ולנעם רן, למיכל סמו קובץ ולעמר ויקסלבאום על הסיוע בהבאה לדפוס.

קובי מיכאל, אלון טל, גליה לינדנשטראוס, שירה בוקצ'ין פלס, דב חנין, ויקטור וייס
תל אביב, ינואר 2021